

Стороженко О.О.,

магістрантка 2-го курсу юридичного факультету,

науковий керівник - Котова Л.В., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри правознавства

СНУ ім. В. Даля

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРОРИЗМУ

Стаття присвячена кримінально-правовій характеристиці тероризму як однієї з основних і найбільш небезпечних проблем, з якими стикається сучасний світ. Проаналізовано антитерористичне законодавство України. Визначено, що саме задіяння міждисциплінарного підходу при вивченні тероризму дозволить визначити особливості протидії цьому явищу.

Ключові слова: тероризм, терористичний акт, протидія тероризму.

Проблема тероризму багато років є актуальним питанням у міжнародній спільноті. З давніх часів терористична діяльність використовувалася в якості незаконного, але гострого і ефективного засобу для вирішення політичних та соціальних протиріч.

На жаль, актуальність проблеми боротьби з тероризмом продиктована нашою дійсністю. Тероризм в будь-яких формах свого прояву перетворився в одну з небезпечних за своїми масштабами, непередбачуваністю і наслідками суспільно політичних і моральних проблем, з якими людство увійшло в ХХІ століття.

Тероризму присвячені наукові праці таких українських вчених, як: Я.Ю. Кондратьєва, В.О. Глушкова, В.В. Крутова, С.М. Мохонука, В.Ф. Антипенка, В.А. Ліпкана М.О. Свіріна, Ю.М. Коцюбинської, М.В. Семикіна, М.А. Погорецького, С.С. Яценка, а також В. Ємельянова. Однак, вважаємо, що більшість науковців приділяють увагу цій проблемі висвітлюючи

кримінологічну, криміналістичну або геополітичну характеристики тероризму. Але на наш погляд, на сьогодні актуалізується саме кримінально-правова регламентація тероризму. Тому метою цієї статті є аналіз тероризму, як кримінально-правової категорії.

Вважаємо, що саме кримінально-правовий аспект розгляду проблеми тероризму є дуже важливим з огляду на ключову роль у боротьбі з тероризмом уповноважених органів. Законодавча легітимізація діяльності та співробітництва уповноважених органів, що ведуть боротьбу з тероризмом є важливим кроком у боротьбі з цим небезпечним явищем.

Об'єктом цього дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з проявами тероризму і застосуванням законодавства щодо боротьби з цим явищем. Предметом дослідження є кримінально-правова норма, що передбачає відповідальність за терористичний акт – складне, динамічне, багатопланове явище, законодавча конструкція злочину, передбаченого ст.258 КК України та судово-слідча практика його застосування.

Методологія і методика дослідження. Проведене дослідження спирається на діалектичний метод наукового пізнання явищ навколишньої дійсності, що відображає взаємозв'язок теорії і практики. Обґрунтування положень, висновків і рекомендацій, що містяться науковій статті, здійснено шляхом комплексного застосування таких методів соціально-правового дослідження: історико-правового, статистичного та логіко-юридичного та інших спеціальних та загальнонаукових методів дослідження.

Тероризм здавна вважається великою загрозою для людства, яка супроводжує розвиток цивілізації, однак за останні десятиліття у світі стрімко збільшується кількість терористичних актів. Тероризм – одне з найнебезпечніших явищ у світі, яке набирає оберти та масштаби. Результатом є масова загибель людей, великі матеріальні втрати та створення атмосфери жаху, недовіри, злоби, ненависті в суспільстві й державі.

«Тероризм» у перекладі з латини означає «жах», «страх». У сучасній літературі існує понад сто визначень поняття «тероризм», але всі вчені єдині у

тому, що він є специфічною формою насильства, спрямованого проти невинних людей. Тероризм можна визначити як загрозу застосування насильства, що породжує почуття страху як у окремих громадян, так і серед багатьох людей, і розрахована на їх залякування та породження недовіри до органів державної влади у здатності протидіяти цим злочинним проявам.

Об'єктом терористичних замахів є, з одного боку, людина як жертва посягань, а з іншого – правопорядок, який існує у певній країні або у світі загалом.

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [1]:

Тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Основним безпосереднім об'єктом терористичного акту є громадська безпека, а безпосередніми додатковими об'єктами можуть бути життя, здоров'я, честь і гідність громадян, власність тощо.

Обов'язковим елементом об'єктивної сторони тероризму є створення небезпеки загибелі людей від вище перелічених дій, створення значного майнового збитку, або настання інших суспільно небезпечних наслідків[2].

Згідно з формулюванням ч. 1 ст. 18 КК України [3], суб'єктом злочину може бути: 1) особа фізична; 2) особа осудна; 3) особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність за вчинене нею суспільно небезпечне діяння.

Суб'єктивна сторона терористичного акту характеризується прямим умислом та спеціальною метою: 1) порушення громадської безпеки; 2) залякування населення; 3) провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення; 4) вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами; 5)

привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста) [4].

Підтвердженням небезпечності цього явища слугують широко відомі нам трагічні події, що відбулися 11 вересня 2001 р. в Нью-Йорку, Вашингтоні і Пенсільванії, 23-26 жовтня 2002 р. в Москві на мюзиклі “Норд-ост”, 1 вересня 2004 року у Беслані (Південна Осетія), Теракт під Волновахою 13 січня 2015, Теракт під час Маршу єдності в Харкові 22 лютого 2015 року, Терористичний акт в Анкарі (столиця Туреччини) було здійснено 10 жовтня 2015, Терористичні атаки в Іль-де-Франсі у листопаді 2015 - серія терористичних актів, що відбулися 13 та 14 листопада 2015 року в X та XI округах Парижа та місті Сен-Дені та безліч терористичних актів на Сході України. Такі тенденції свідчать, що тероризм стає чинником глобального значення.

У зв'язку з не стабільною ситуацією в країні, з активною діяльністю терористичних угруповань, державні органи мають бути готові до різноманітних варіантів розвитку подій, зокрема й несприятливих. Однак протидія тероризму не може бути ефективною без якісного нормативно-правового забезпечення. Особливо у кримінально-правовій галузі, оскільки в міжнародних актах, щодо проблем боротьби з тероризмом, намітилася тенденція до розширення сфери кримінально-правової заборони відносно терористичних проявів: Україна стала учасницею низки конвенцій щодо боротьби з тероризмом та фінансуванням тероризму, в зв'язку з чим були внесені відповідні зміни до Кримінального кодексу України; були розроблені закони та концепція боротьби з тероризмом; українські вчені-криміналісти висвітлили значну кількість проблемних питань кримінально-правової заборони тероризму та злочинів терористичної спрямованості.

В Україні за останні роки у сфері протидії тероризму зроблено чимало – утворено спеціальний координаційний орган – Антитерористичний центр при СБУ, у 2003 р. прийнято Закон України «Про боротьбу з тероризмом», ратифіковано ряд міжнародних антитерористичних конвенцій. Кримінальний кодекс України містить ст. 258 «Терористичний акт», відповідно до Закону

України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму» від 21 вересня 2006 р. КК України був доповнений ст. 258-1 - 258-4[5].

Однак здійснювані заходи ще не привели до створення належної правової бази у сфері протидії тероризму. Антитерористичне законодавство України не набуло системного характеру, а його відпрацювання вимагає опори на фундаментальні наукові дослідження з вказаної проблематики. Доводиться констатувати, що в Україні на даному етапі теоретично не розробленою взагалі або малодослідженою в науковому плані тема тероризму, та є низка ключових проблем протидії тероризму. Це стосується, насамперед, розуміння соціальної і правової природи тероризму, визначення його сутнісних ознак, виділення окремої категорії «терористичні злочини».

Тероризм як соціальне явище вимагає досліджень в галузі кримінального, адміністративного, конституційного, міжнародного права, кримінології, політології, соціології, психології, економічної, військової та інших наук.

Утім, до останнього часу питання протидії тероризму в Україні мали здебільшого теоретичний характер, а прийняті законодавчі акти виконували функцію так званої превентивної криміналізації. Тому коли нещодавно наша країна зіштовхнулася з численними зухвалими проявами тероризму, це стало серйозним викликом для кримінально-правової політики України та гостро поставило питання щодо її готовності ефективно протидіяти цьому суспільно небезпечному явищу.

У сучасних умовах існування збройного конфлікту на території України та проведення антитерористичної операції на території Луганської та Донецької областей особливої актуальності набула кваліфікація злочинних проявів, що мають місце в цих регіонах. Особливо складним стає кваліфікація злочинів терористичної спрямованості та їх відмежування від проявів сепаратизму та від інших злочинів проти основ національної безпеки України.

Враховуючи поширення в світі цього вкрай небезпечного злочину, виникла нагальна необхідність поглибленого, вивчення проблем, невирішеність

яких сприяє його проявам. З метою успішної боротьби з тероризмом необхідне чітке і несуперечливе антитерористичне законодавство. Незважаючи на вже внесені у кримінальне законодавство зміни, аналіз ст. 258 Кримінального кодексу України показує, що низка положень потребує уточнення і удосконалення.

В умовах загострення кризи, що охопила політичні, економічні та соціальні відношення в Україні, можна окреслити фактори, які сприяють розвитку тероризму: криміналізація суспільства, корупція, низький економічний рівень країни, ріст цін, затримка виплат заробітної плати, безробіття, відсутність засобів до існування, зубожіння населення, невдоволення існуючими суспільними відносинами, значний рівень злочинності, наростання проявів сепаратизму [6].

Антитерористичне законодавство України не можна визнати досконалим і адекватним небезпеці, яку несе в собі сучасний тероризм, антитерористичне законодавство має бути цілісним та послідовним; воно потребує систематизації; зміни, доповнення і нові норми мають прийматися на основі використання системного підходу і не суперечити положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах у сфері протидії тероризму, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Висока суспільна небезпечність цього злочину, швидкі темпи зростання кількості терористичних актів у різних куточках планети, проблеми припинення фінансування тероризму, прозорість державних кордонів – це лише частина проблем, які вимагають залучення усієї світової спільноти для вирішення нагальних проблем протидії тероризму [7]. Відповідно для вирішення концептуального завдання протидії тероризму в Україні слід задіяти міждисциплінарний підхід вивчення цього питання і визначити особливості протидії тероризму на міжнародному рівні.

У сучасних умовах відновлення правопорядку в нашій країні важливим є своєчасне припинення актів тероризму та застосування до них норм

законодавства про кримінальну відповідальність, що відповідають їх суспільній небезпечності [8].

З огляду на кримінально-правову характеристику тероризму пропонуємо розширити ознаки цього складу злочину, включаючи у визначення терористичний акт вчинення не тільки вибухів, підпалів та інших загально небезпечних діянь, але і будь-яких інших суспільно небезпечних діянь, спрямованих на залякування населення, тобто – вчинення будь-якого злочину терористичної спрямованості. Це, на нашу думку, дозволить усі злочини терористичної спрямованості кваліфікувати за даним складом злочину без додаткової кваліфікації за іншими статтями КК, а в тих випадках, коли діяння не будуть мати терористичної спрямованості, кваліфікація проходитиме за відповідними статтями КК України. Вважаємо що необхідно віднести терористичний акт до групи злочинів проти Основ Національної Безпеки, визначити коло потерпілих від терористичного акту.

На нашу думку, досить актуальними для України залишаються питання кваліфікації тероризму, їх відмежування від суміжних злочинів та проблеми застосування екстрадиції щодо вказаних діянь. У зв'язку з цим необхідним стає подальше дослідження не тільки національних норм кримінального права та процесу, а також норм міжнародних договорів, що передбачають відповідальність за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру, дослідження сучасних тенденцій розвитку міжнародно-правових норм з питань протидії тероризму та їх вплив на законодавство України про кримінальну відповідальність.

Література:

1. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 25, ст.180.
2. Кримінальне право України: Особлива частина: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [Ю. В. Баулін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація; М-во

освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. - 4-те вид., пере-робл. і допов. - Х.: Право, 2010. - 605 с.

3. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.

4. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Бабій А. П., Доброход І. С, Кармазин Ю. А., Корнієнко В. О. та ін.; за заг. ред. Стрельцова Є. Л. - [4-е вид.] - Х.: Одиссей, 2009. - 496 с.

5. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально – процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму» // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 45, ст.443) { Із змінами, внесеними згідно з Кодексом N 4651-VI (4651-17) від 13.04.2012, ВВР, 2013, N 9-10, N 11-12, N 13, ст.88 }

6. Гармашов І. Сутність сучасного тероризму і його основні характеристики / І. Гармашов // Персонал. - 2012. - № 6. - С. 21-25.

7. Крутов В. Тероризм як світова проблема сьогодення / В. Крутов // Євроатлантикінформ. - 2013. - № 1 . - С. 6-8.

8. Державна політика протидії тероризму: пріоритети та шляхи реалізації : збірник матеріалів «круглого столу» // за ред. М.Г. Гуцало. -К. : НІСД, 2011. - 120 с.

Стороженко О. Главные аспекты уголовно-правовой характеристики терроризма. – Стаття.

Стаття посвящена уголовно-правовой характеристике терроризма как одной из основных и наиболее опасных проблем, с которыми сталкивается современный мир. Проанализированы антитеррористическое законодательство Украины. Определено, что именно применение междисциплинарного подхода при изучении терроризма позволит определить особенности противодействия этому явлению.

Ключевые слова: терроризм, террористический акт, противодействие терроризму.

Storozhenko O. the main aspects of the criminal legal discription of terrorism. - Article.

The article is devoted to criminal-legal characterization of terrorism as one of the main and most dangerous challenges facing the modern world. Analyzed the anti-terrorism legislation of Ukraine. It has been determined that it is involvement of a multidisciplinary approach to the study of terrorism will determine the features of counter this phenomenon.

Keywords: terrorism, terrorist act against terrorism.